

Projekt sofinancirata Republika Slovenija, Ministrstvo za zdravje in Evropska unija – NextGenerationEU. Projekt se izvaja skladno z načrtom v okviru razvojnega področja: Zdravstvo in socialna varnost, komponente 1: Zdravstvo (C4 K1), naložbe: Krepitev kompetenc kadrov v zdravstvu za zagotavljanje kakovosti oskrbe, projekt: Integracija geriatrične oskrbe starejših.

Duševno zdravje starejših odraslih: od preventive do rehabilitacije

Nuša Crnkovič, MSc Psychology

Petrovče, 3. februar 2026

Vsebina

- › Kaj sploh je duševno zdravje?
- › Spremembe v starejši odrasli dobi
- › Nasilje nad starejšimi – kdo, kdaj, kako in kje?
- › Kognitivne funkcije in neurokognitivne motnje
- › Kognitivna remediacija
- › Preventivne aktivnosti
- › Viri pomoči

Kaj sploh je duševno zdravje?

Duševno zdravje

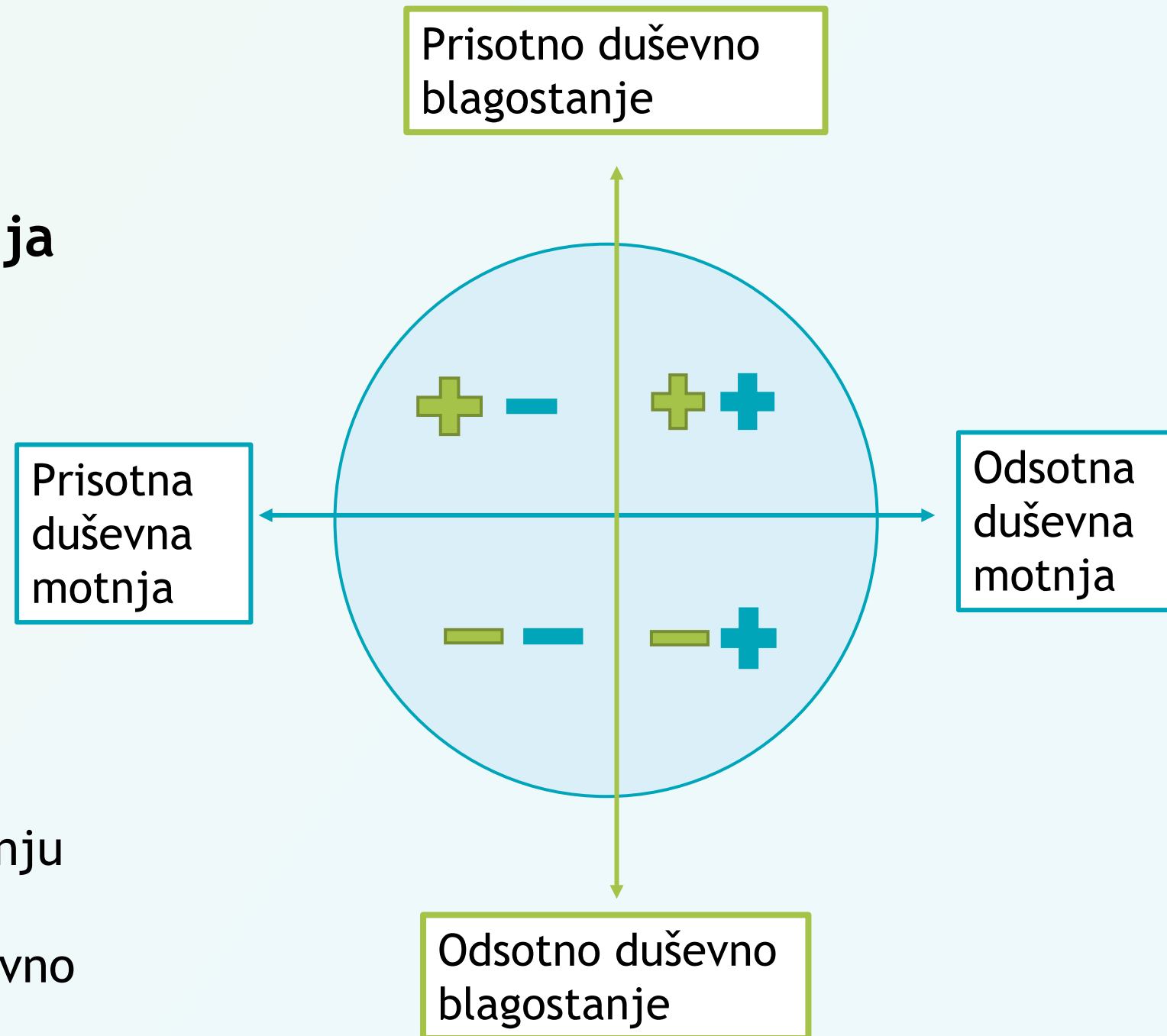
= odsotnost duševne motnje + prisotnost duševnega blagostanja

Duševno blagostanje

= pozitivno počutje, zdravi odnosi z drugimi ter sposobnost učinkovitega obvladovanja življenja.

Duševna motnja

= klinično pomembna motnja v posameznikovem mišljenju, uravnavanju čustev in/ali vedenja, ki pomembno negativno vpliva na njegovo vsakodnevno funkcioniranje.

I. Spremembe v starejši odrasli dobi

Spremembe v starejši odrasli dobi

- › Spremembe v kognitivnih funkcijah
- › Spremembe na telesni ravni
- › Spremembe v spanju
- › Spremembe v življenjskem slogu
- › Spremembe v socialnem krogu

POZOR!

- › Osamljenost
- › Nasilje
- › Starizem
- › Diagnoza kronične bolezni
- › Kronična bolečina

Metabolne spremembe

Kaj vpliva na spremembe metabolizma?

- › Naravno staranje organov
- › Izguba mišične mase
- › Hormonske spremembe
- › Spremembe v prehrani in telesni dejavnosti

Najpomembnejše spremembe:

- › Zmanjšanje bazalnega metabolizma
- › Spremembe presnove glukoze in razvoj odpornosti na inzulin
- › Spremembe v presnovi maščob in beljakovin
- › Hormonske spremembe

Vpliv na telesno zdravje

- › povečanje telesne teže (razmerje kalorij in telesne dejavnosti!)
- › občutek utrujenosti (lahko vodi v pomanjkanje energije)
- › povečano tveganje za pomanjkanje hranil (zaradi zmanjšane absorpcije hranil)
- › povečano tveganje za osteoporozo
- › slabše uravnavanje krvnega sladkorja
- › slabša sposobnost razgradnje toksičnih snovi
- › težave pri učinkovanju nekaterih zdravil

Vpliv na duševno zdravje

- › Težave na področju kognitivnih sposobnosti (spominom, učenjem, pozornostjo itd.);
- › zmanjšana kakovost duševnega blagostanja;
- › povečano tveganje za pojav delirija;
- › povečano tveganje za razvoj razpoloženjskih (npr. depresija) in/ali anksioznih motenj;
- › težave s spanjem.

Spanje

Spremembe v spanju

- › Melatonin se sprošča prej – zgodnejše spanje in prebujanje
- › Nižja količina sproščenega melatonina
- › Priporočena količina spanja: 7–8 ur na noč

Pozitivni vplivi spanja:

- › Proces “čiščenja” možganov
- › Organizacija in shranjevanje spominov
- › Pozitivni vpliv na:
  - › Imunski sistem
  - › Razpoloženje
  - › Pozornost
  - › Telesno pripravljenost
  - › Uravnavanje stresa

Negativni vplivi pomanjkanja spanja

- › **Ena noč** → težave v pomnenju, pozornosti, učinkovitosti in povišana razdražljivost
- › **Daljše obdobje** → tveganje za telesne bolezni – povišan krvni tlak, Alzheimerjeva bolezen, sladkorna bolezen, duševne motnje (npr. anksioznost, depresija, samomorilne misli)

Življenjski slog in medosebni odnosi

Spremembe v življenjskem slogu

- › Upokožitev – izguba dnevne rutine in družbenih stikov
- › Zmanjšan občutek izpolnjenosti in smisla

Socialni vidiki

- › Pogostejše izgube bližnjih (partner, prijatelji)
- › Zmanjšana socialna mreža
- › Povečano tveganje za osamljenost in žalovanje

Vpliv bolezni na življenjski slog

- › Telesne bolezni lahko omejijo dejavnosti
- › Izguba zmožnosti za samostojno upravljanje gospodinjstva
- › Spremembe v telesni dejavnosti

Osamljenost

Vrste osamljenosti

- › **Socialna** – pomanjkanje socialnih stikov.
- › **Čustvena** – odsotnost bližnjih čustvenih povezav.
- › **Eksistencialna** – občutek notranje praznine, nesmisla.

Dejavniki tveganj

- › Izguba partnerja ali bližnjih.
- › Selitev v dom starejših.
- › Fizične omejitve in bolezni.
- › Pomanjkanje družbenih vlog po upokojitvi.

Starizem

= je stereotipiziranje, diskriminacija ali predsodki do ljudi zaradi njihove starosti.

- › Pojavlja se na osebni, institucionalni in družbeni ravni:
  - › **V zdravstvu** – manj intenzivno zdravljenje starejših.
  - › **Na trgu dela** – diskriminacija pri zaposlovanju.
  - › **V medijih** – stereotipne upodobitve starostnikov.
  - › **V vsakdanjih medosebnih odnosih** – pokroviteljstvo.
- › Negativno vpliva na telesno in duševno zdravje starejših.

Izvor starizma in njegov vpliv na zdravje

Izvor

- › Strah pred staranjem in smrtjo.
- › Pomanjkanje znanja o staranju.
- › Kult mladosti in produktivnosti.
- › Socialna izolacija starejših skupin.

Vpliv na zdravje

- › Zmanjšana samozavest in občutek vrednosti.
- › Višja verjetnost depresije in osamljenosti.
- › Zmanjšana motivacija za skrb zase.
- › Ovira pri iskanju zdravstvene pomoči.

Nasilje nad starejšimi

Vrste nasilja

- › **Fizično nasilje** – udarci, porivanje, omejevanje gibanja.
- › **Psihično nasilje** – žaljenje, grožnje, ignoriranje.
- › **Ekonomsko nasilje** – kraja denarja, zloraba pooblastil.
- › **Spolno nasilje** – neželena spolna dejanja.

Dejavniki tveganj

- › Blag upad kognitivnih sposobnosti in/ali demenca
- › Nižji socialno-ekonomski status
- › Pretekla viktimizacija (v preteklosti so že bili žrtev nasilja)
- › S starostjo tveganje za nasilje narašča
- › Slabša socialno-podporna mreža
- › Odvisnost od oz. zanašanje na pomoč bližnjih
- › Družinski spori (v afektu)
- › Slabi odnosi v družini
- › Kronične bolezni

Posledice nasilja

Duševno zdravje

- › Anksiozna motnja
- › Izguba spomina
- › Post-travmatska stresna motnja
- › Zloraba alkohola in/ali psihoaktivnih substanc
- › Izguba apetita
- › Zanemarjanje osebne higiene ter zdravja

Telesno zdravje

- › Daljši čas okrevanja po bolezni ali poškodbi
- › Smrt

Kako prepoznati nasilje?

- › Spremenjeno vedenje starejše osebe (npr. depresivno razpoloženje, tesnoba, zmedenost)
- › Socialni umik od bližnjih oseb
- › Nepojasnjene modrice, ureznine, opekline in/ali brazgotine
- › Pomanjkanje osnovnih medicinskih pripomočkov (npr. očala, proteza, slušni aparat, zdravila)
- › Nenadne spremembe v potrošniškem vedenju (npr. prekomerno dvigovanje gotovine, položnice pa ostajajo neplačane)
- › Preležanine
- › Slabša osebna higiena (še posebej pri osebah, ki za ohranjanje higiene potrebujejo)

Kako ukrepati?

- › Zaupanje osebe in diskreten pristop.
- › Nikoli ne zmanjšujemo ali podcenjujemo vpliv, ki ga ima nasilje na žrtev
- › Sporočanje sumov ustreznim institucijam.
- › Vključitev centra za socialno delo, policije.
- › Podpora žrtvi pri okrevanju.

II. Kognitivne funkcije v starejši odrasli dobi

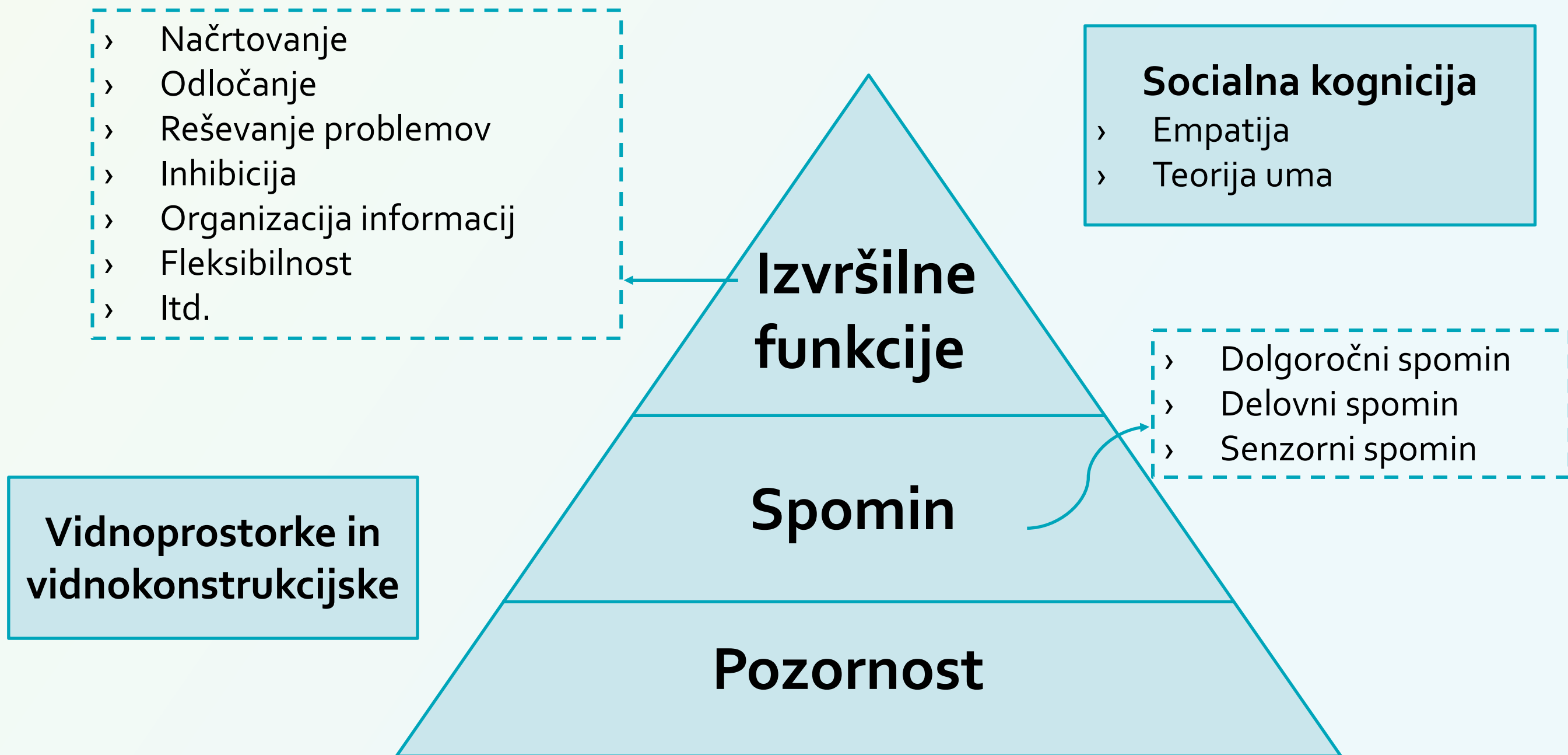
O kogniciji

Kognicija = vse oblike vedenja in zavedanja

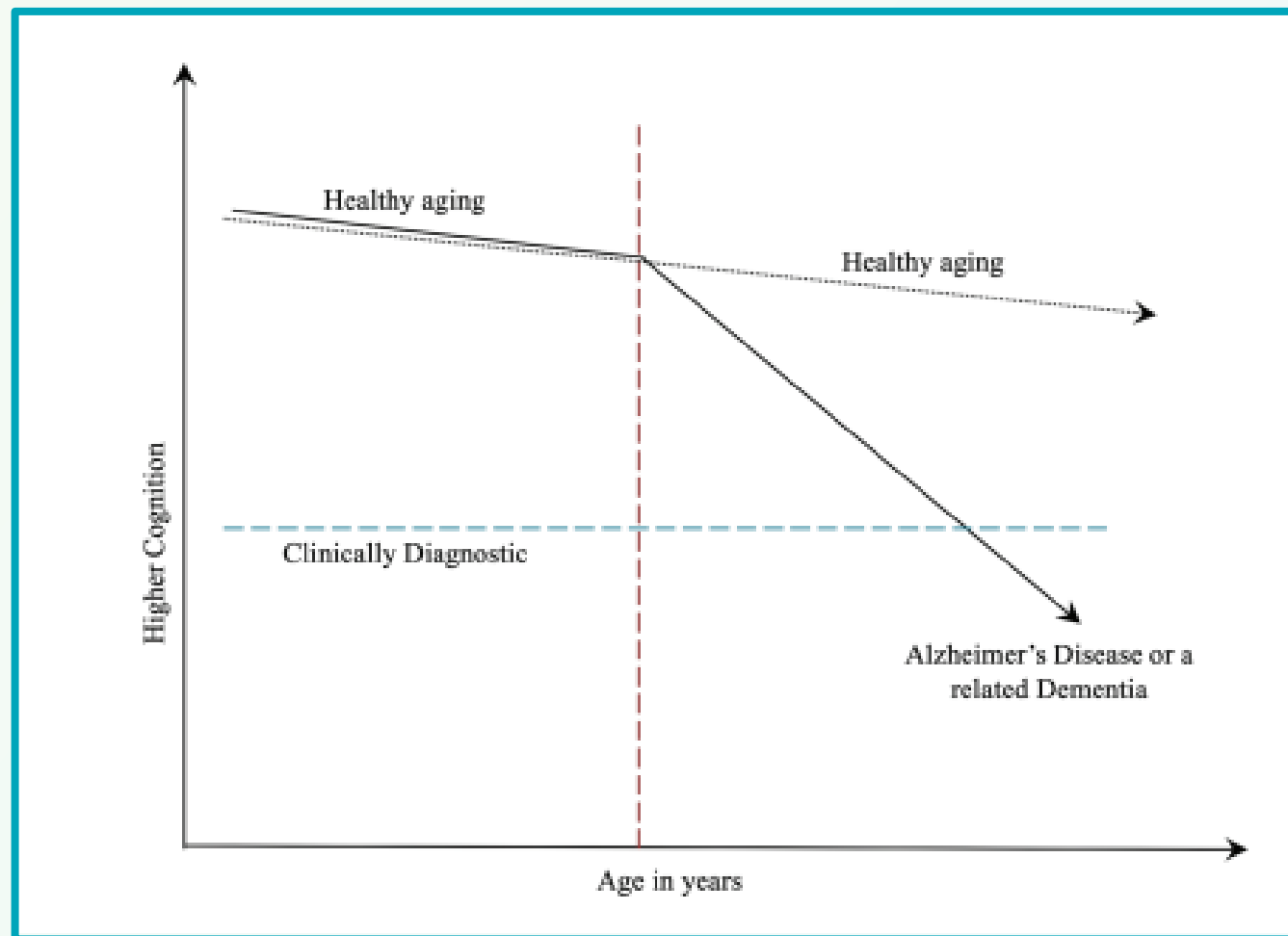
Kognitivne funkcije = mentalne zmožnosti, ki vključujejo učenje, razmišljanje, sklepanje, pomnjenje, reševanje problemov, odločanje itd.

Organizacija kognitivnih funkcij

Naravni kognitivni upad vs. nevrokognitivna motnja

Naravni kognitivni upad = upad kognitivnih sposobnosti, ki je del pričakovanega procesa staranja

Nevrokognitivne/ neurodegenerativne motnje= kategorija motenj, katerih glavni klinični deficit se kaže v upadu kognitivnih funkcij

Clouston, S. A., Smith, D. M., Mukherjee, S., Zhang, Y., Hou, W., Link, B. G., & Richards, M. (2020). Education and cognitive decline: an integrative analysis of global longitudinal studies of cognitive aging. *The Journals of Gerontology: Series B*, 75(7), e151-e160.

Nevrokognitivne motnje

Blažja kognitivna motnja

Demenca

- › Alzheimerjeva demenca
- › Demenca Lewyevih telesc
- › Frontotemporalna demenca
- › Vaskularna demenca

Parkinsonova bolezen

Hantingtonova bolezen

Prionova bolezen

Psevdodemenca?

- › Depresija
- › Poškodbe glave
- › Intoksikacije (alkohol, PAS)
- › Psihoaktivna zdravila (npr. benzodiazepin)

Delirij?

Kognitivni presejalni testi

Predvsem pomembni za odkrivanje reverzibilnih kognitivnih upadov

Tuje smernice odsvetujejo – kaj pa sedaj?

Komunikacija!

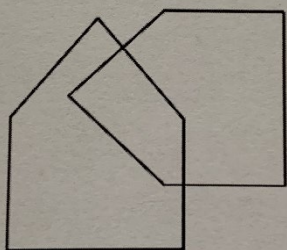
› Izredno pomembno kako komuniciramo rezultate

Predloga 1

ZAPRITE OČI.

Razumevanje pisnega ukaza

Predloga 2

Prerisovanje geometrijskega lika

KRATEK PREIZKUS SPOZNAVNIH SPOSOBNOSTI

Prerejeno po M. F. Folstein:
Mini Mental State Examination

Preimek in ime:

Rojstni datum:

Datum testiranja:

Časovna orientiranost	Kje se zdaj nahajamo?
1. Katerega leta smo?	6. V kateri državi?
2. V katerem letnem času smo?	7. Kraj?
3. Katerega meseca smo?	8. Del mesta (soseska)?
4. Kateri dan v tednu je danes?	9. Stavba (ustanova ali vrsta zgradbe)?
5. Kateri datum je danes?	10. Nadstropje (vrsta sobe ali naslov)?

Orientacija v času in prostoru

Povedal(a) vam bom tri besede. Ponovite jih, ko jaz končam. (Besede izgovarjamo v presledku 1 sekunde, največ petkrat. Ocenimo samo prvo ponovitev.) Zapomnite si te besede, ker vas bom kasneje spet vprašal(a).	11. DREVO
	12. MIZA
	13. ŽOGA

Takojšnji priklic

Odštevaljte od 100 po 7, od dobjenega števila spet 7 in tako naprej. Torej: 100 manj 7 je ... ? Alternativno vprašanje (če preiskovanec odkloni odštevanje): Črkujte besedo NJIVA. Zdaj jo črkujte še v obratnem vrstnem redu (nazaj).	14. 93
	15. -7
	16. -7
	17. -7
	18. -7

Miselno sledenje in računanje

Ponovite, prosim, tri besede, za katere sem vam prej naročil(a), da si jih zapomnite	19. DREVO
	20. MIZA
	21. ŽOGA

Odloženi priklic

Kaj je to? (URA)	22. URA
Kaj je to? (SVINČNIK)	23. SVINČNIK
Natančno ponovite tale stavek: NOBENIH IN, ČE, AMPAK.	24.

Prepoznavna, poimenovanje in jezik

25. Vzemite list papirja v desno roko,	
26. ga prepognite na polovico	
27. in položite na tla.	

Razumevanje tristopenjskega ukaza

28. Preberite, kaj piše na tem listu, in potem to naredite (ZAPRITE OČI; predloga 1).	
29. Napišite, prosim, nek stavek (Napišite na primer kaj o vremenu).	
30. Prerišite tole (predloga 2).	

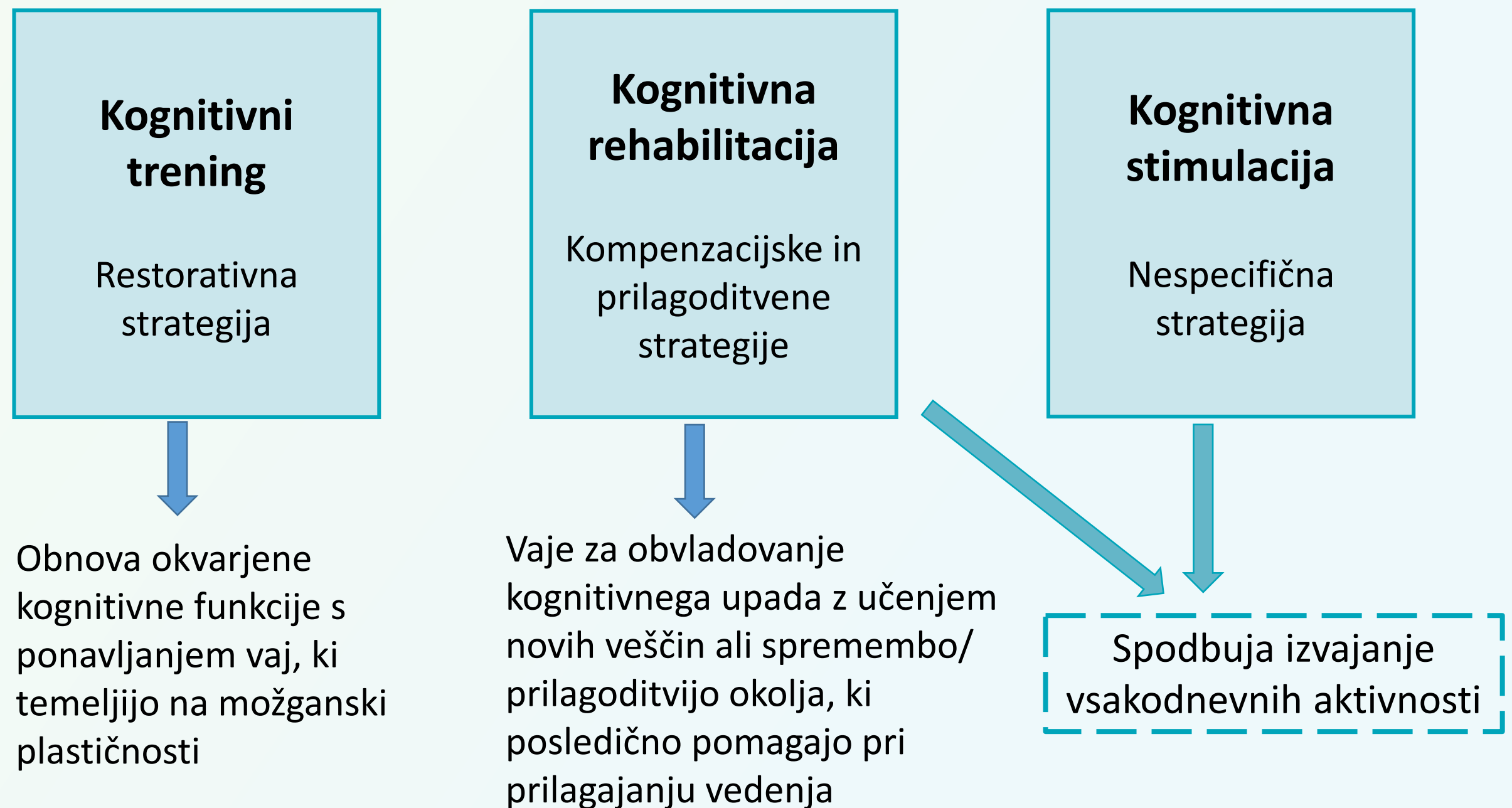
Konstrukcija enostavnega stavka

Skupno število točk _____

III. Kognitivna remediacija

= intervencije, ki naslavljaajo kognitivne deficite oziroma kognitivni upad, katerih cilj je izboljšati vsakodnevno funkcioniranje.

Oblike kognitivne remediacije

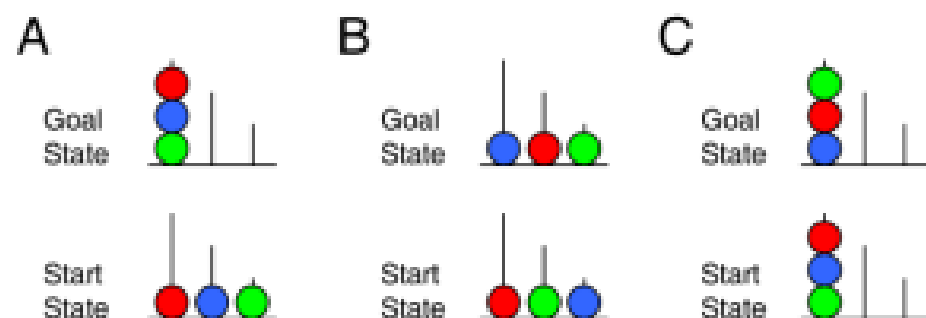

Primeri vaj

Block 1	Block 2	Block 3
red	■ ■ ■	red
yellow	■ ■ ■	yellow
green	■ ■ ■	green
red	■ ■ ■	red
blue	■ ■ ■	blue
green	■ ■ ■	green
yellow	■ ■ ■	yellow
blue	■ ■ ■	blue
green	■ ■ ■	green
red	■ ■ ■	red
blue	■ ■ ■	blue

Digit-Span Test

- 5 9 0
- 4 8 6 1
- 7 3 0 9 4
- 2 4 9 6 5 8
- 1 4 6 8 2 4 5
- 3 9 2 1 5 7 6 0
- 6 2 5 7 3 9 1 8 4
- 0 6 3 8 9 4 1 7 2 5

<https://www.facebook.com/psfihofiziologija/videos/cognitive-control-racer-cc-racer/1788247328057396/>

Učinkovitost?

Vsaj **6 tednov** po najmanj **30 min**,
vendar največ **2- do 3-krat na teden!**

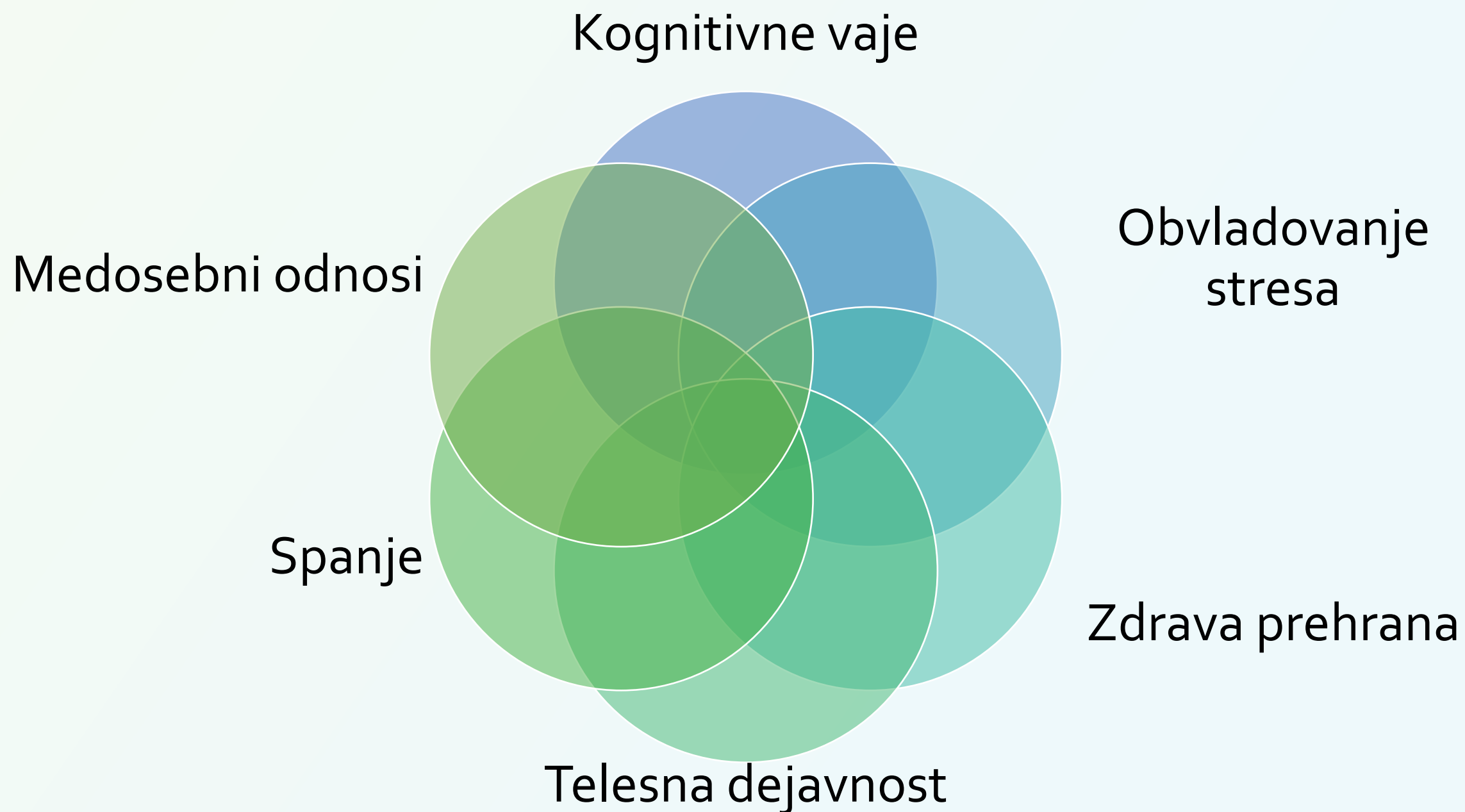

Kritična ocena rezultatov raziskav:

- › Metodologija – eksperimentalna vs. metoda opazovanja?
- › Vaje usmerjene na specifično kognitivno funkcijo vs. vaje, ki zahtevajo uporabo več kognitivnih funkcij hkrati?
- › Čas trajanja učinka vaj?
- › Placebo vs. dejanski učinek izboljšanja vsakodnevnega funkcioniranja?

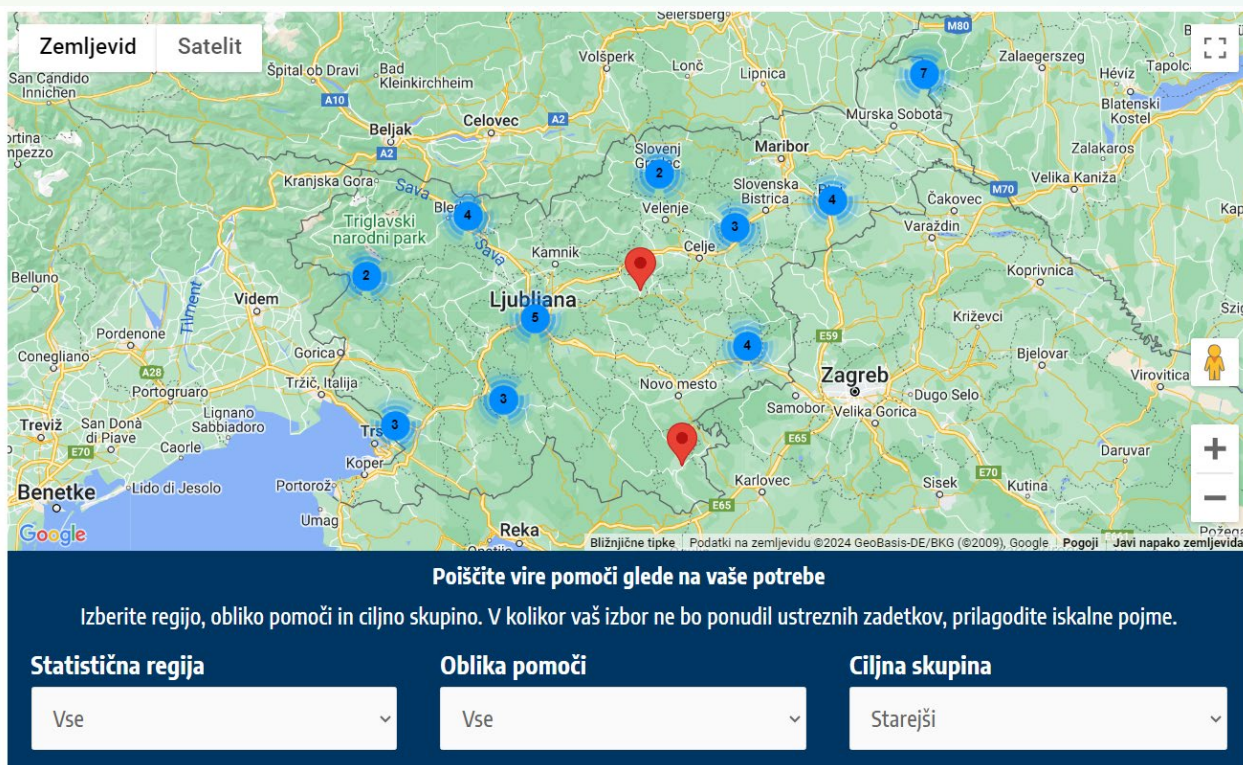
IV. Preventivna skrb za duševno zdravje v starejši odrasli dobi

6 stebrov preventive

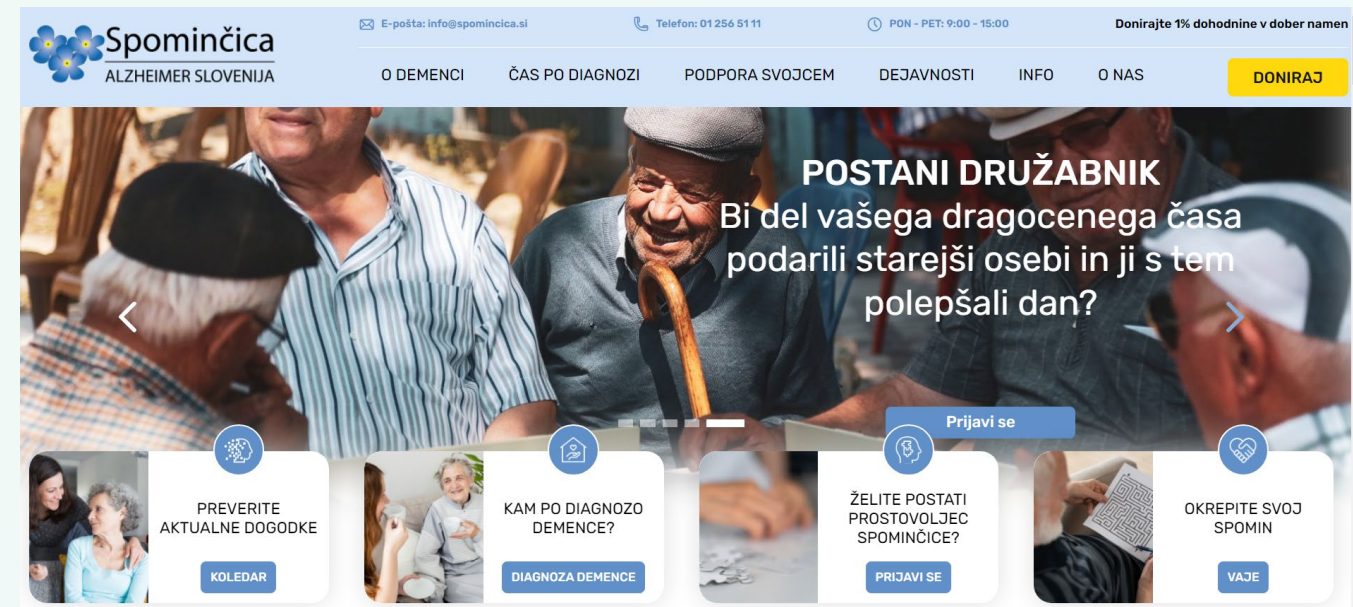
V. Viri pomoči

Program MIRA: Mreža virov pomoči

<https://www.zadusevnozdravje.si/kam-po-pomoc/pot-do-pomoci/>

Društvo Spominčica - demenca

Hvala za pozornost